

KOMMUNIKÁCIÓELMÉLET

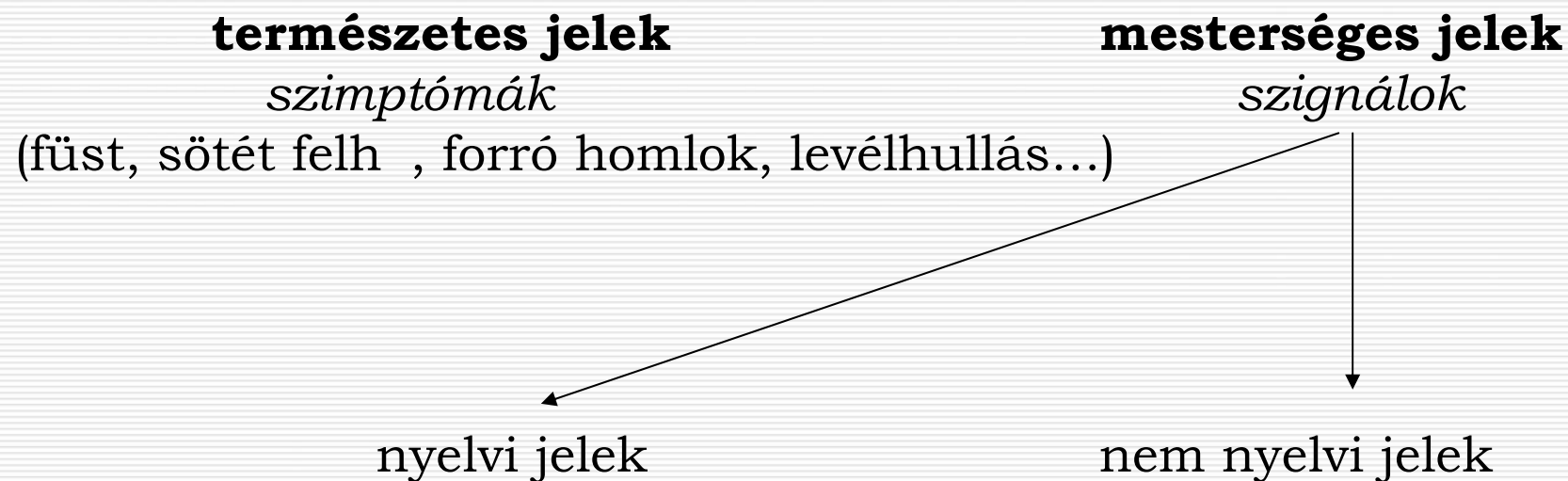
IV. el adás

Jelek és kódok a kommunikációban

I. A JEL

A JELEK FELOSZTÁSA

Mit jelent a sápadt arc mint természetes jel a következő személyeknek? Kit milyen cselekvésre készítet?

*orvos, tanár, kozmetikus,
természetgyógyász, barát, édesanya*

(kalaplevétel, kéznyújtás, meghajlás...)

PIERCE-FÉLE JELFELOSZTÁS A JELÖLT-JELÖL KAPCSOLATA ALAPJÁN

ikon

- hasonlóságon alapul: az ikon és az általa jelölt dolog között természetes kapcsolat van
- egy ikon valamely min ségében vagy tulajdonságában *megegyezik* az általa jelölt dologgal, jelenséggel vagy *hasonlít* hozzá.
- az ikonok értelmezése következtetés révén jön létre

PEIRCE-FÉLE JELFELOSZTÁS A JELÖLT-JELÖL KAPCSOLATA ALAPJÁN

index

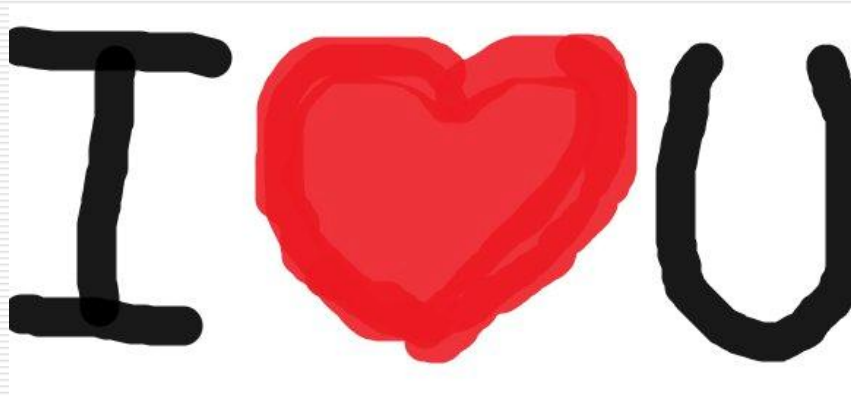
- érintkezésen alapul (ok-okozati, térbeli, időbeli kapcsolat)
- egy index és az általa jelölt dolog között közvetlen, természetes kapcsolat van
- a jelölt dolog okozza a jelként értelmezett jelenséget

PIERCE-FÉLE JELFELOSZTÁS A JELÖLT-JELÖL KAPCSOLATA ALAPJÁN

szimbólum

-közmegegyezésen alapul (nyelvi, zenei, matematikai és térképjelek, KRESZ-ben a színek, táblaformák, karikagy r)

$$1+1=2$$

SZIMBÓLUMOK

Egy szimbólum és jelentése között nem közvetlen, természetesen konvencionális kapcsolat van (azaz a kapcsolat teremt meg és

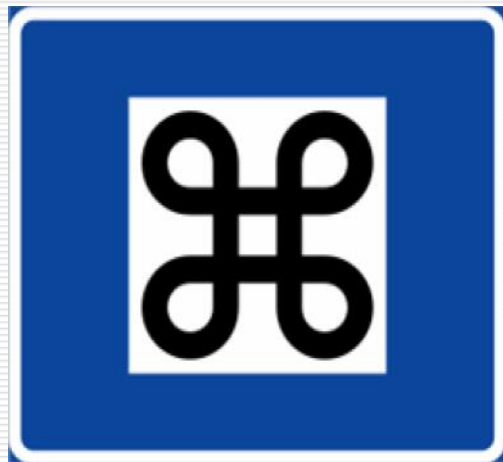
A szimbólumok kapcsolat ismeretében számára egy szimbólum értelmezése nem ismeretén alapul

A large, bold, black Japanese character '毒' (poison) is centered on a white background. The character is written in a traditional, slightly stylized font.

konvencionális
ismeri, annak
A szimbólumok
a konvenció

Mivel a konvencionális kapcsolat nem természetes kapcsolat, ezért memorizálás révén tanuljuk (pl. az idegen nyelv szavait)

A NYELVI JELEK SZIMBÓLUMOK

-közmegegyezésen alapulnak

-önkényesek

-a jelöl és jelölt közötti kapcsolat motiválatlan

Kivételek ez alól a hangutánzó szavak, melyek indexjelek:
reccs, kukurikú, bumm, tiktakol...

-abc bet i

-hanghosszúság jelölése

A NYELVI RELATIVITÁS ELVE

Az anyanyelv nem csupán a gondolataink formába öntésére szolgáló eszköz, hanem azt is alapvetően meghatározza, hogy milyenné válik a gondolkodásunk. Az elmélet szerint a más-más anyanyelvek másképp szemlélik a világot: mást vesznek észre benne, másképp elemzik a jelenségeket, másképp érvelnek, egyáltalán más alapokra épül a tudatuk.

Mivel a nyelv meghatározza a gondolkodásunkat, így joggal feltételezhetjük azt is, hogy a különböző nyelveken beszélő emberek másként látják a világot, másként gondolkoznak róla.

SAPIR-WHORF-HIPOTÉZIS

„Naiv dolog azt hinni, hogy az emberek a valósághoz a nyelv nélkül viszonyulnak, s hogy a nyelv csupán a kommunikáció és a reflexió alkalmi eszköze. A való helyzet az, hogy **a világgépet jelent s mértékben a nyelv határozza meg**. Nincs két olyan nyelv, mely ugyanannak a társadalmi valóságnak a kifejez je volna.” (Edward Sapir – *A nyelvészet mint tudomány*, 1971)

SAPIR-WHORF-HIPOTÉZIS

A különböző nyelvek különböző „világképeket” képviselnek, elsősorban nyelvtani rendszerükkel, s ennek alapján befolyásolják a megismerési folyamatokat.

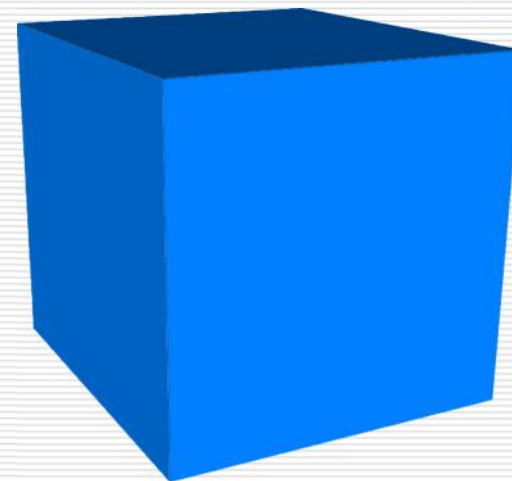
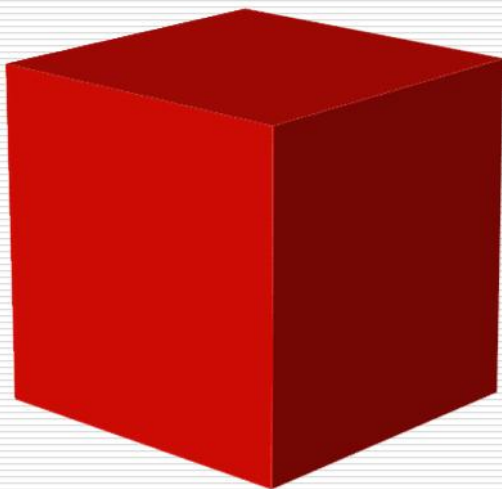
A nyelv nem egyszerűen tükrözi a tapasztalat hiányát, hanem aktívan befolyásolja, sőt a legszélsőségesebb megfogalmazások szerint meg is határozza, korlátozza, hogy egyáltalán mit tapasztalhatunk meg: ez a **nyelvi relativitás elve**, ami Sapir és Whorf nevéhez fűződik.

SAPIR-WHORF-HIPOTÉZIS

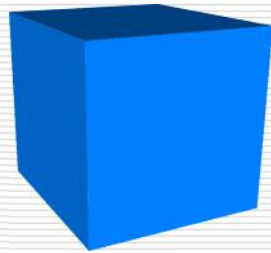
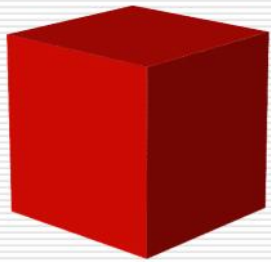
Hogyan nyilvánul meg a nyelv szubjektív világszemlélete?

Minden nyelv sajátosan, más nyelvektől eltérően tagolja a jelentésmezőt. A lexikális-szemantikai struktúra önmagában is a valóság egy bizonyos oldalának meghatározott szempontú visszatükrözése.

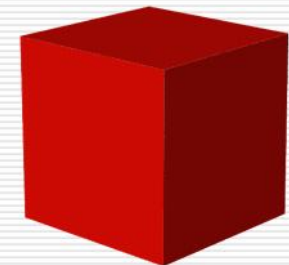
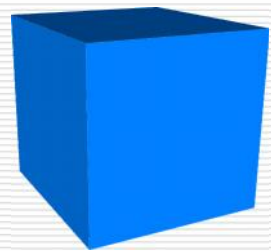
CSOPORTOSÍTSA EZEKET A TÁRGYAKAT!

navahó nyelven beszél navahó gyerekek csoportosítása

angol nyelven beszél navahó gyerekek csoportosítása

A nyelvi és perceptuális kategóriák összefüggésének vizsgálatában a legszemléletesebb példa a *színelnevezések* kérdése.

ALAPSZÍNEK A MAGYARBAN?

Nagyszámú nyelv megvizsgálása azzal az eredménnyel járt, hogy a látszólagos nagy változatosság ellenére az alapszínek elnevezéseit az összes nyelv a következő tizenegy szín közül választja: *fekete, fehér, piros, sárga, zöld, kék, barna, rózsaszín, lila, narancs, szürke.*

fekete

piros

sárga

barna

lila

fehér

zöld

rózsaszín

kék

narancs

szürke

A sorban jobbra lévő színnév csak akkor jelenik meg, ha minden tőle balra lévő megvan, a látszólagos önkényesség mögött szigorú rend van.

vanília – bézs – ekrü?

A **navahó nyelv** másképpen tagolja a színspektrumot, mint az ismert nyelvek többsége. Azt, amit osztatlanul feketének nevezünk, a navahók nyelve két fogalmi egységre bontja (tk. a fekete két árnyalatára), azt a szakaszt pedig, amelyet mi kékre és zöldre bontunk, a navahó egyetlen egységként fogja fel.

A nyelvek **szókincsbeli** eltérései befolyásolják, hogy a beszélők milyen finoman osztályozzák, kategorizálják a környezet világjelenségeit. Ha egy nyelv sok szót ismer ugyanis egy jelenségre, az valószínűleg árnyaltabb gondolkodást tesz lehetővé azzal kapcsolatban:

- eszkimók**: gazdag szókincs a különböző hófajták vagy a bálnák típusainak leírására
- az afrikai **maszáj** nyelvben a *tehén* tizenhét szóval jelölhető,
- Burmában** a *rizs* húsz fajtájára húsz külön szó létezik,
- az **arab** nyelvben a *tevével* több száz szó áll kapcsolatban stb.

ang. *berg, cornice, crevasse, floe, frost, glacier, hail, hardpack, hoarfrost, ice, icicle, powder, rime, snow, slush, sleet, avalanche, blizzard*

m. *hó, jég, fagy, latyak és zúzmara, gleccser, lavina*

Fagyott csapadék, amíg esik

1. *lumi* 'hó'
2. *pyry* 'hózápór'
3. *myräkkä* 'hóvihar'
4. *rae* 'jéges '
5. *räntä* 'havases '
6. *tuisku* 'er s széllel kísért hózápór'
7. *laviini* 'lavina'

Fagyott csapadék vízzel keverve

8. *hyhmä* 'víz tetején lebeg hó'
9. *loska* 'latyak: nagyon nedves hó sárral keverve'
10. *sohjo* 'latyak, nedves hó'

Fagyott csapadék nagy vízfelületeken

11. *ahto* 'feltört és visszafagyott jégpáncél'
 12. *ahtauma* '(jég)torlasz'
 13. *jää* 'jég'
 14. *kide* 'jégkristály'
 15. *kohva* 'szürke jéggé fagyott nedves hó'
 16. *paanne* 'többréteg jég' (általában úgy keletkezik, hogy a hullámok felcsapnak a jégre, és odafagynak)
 17. *railo* 'rianás, repedés a jégen'
 18. *röpelö* 'egyenetlen jégfelület'
 19. *tökkö* 'deres jégfelület'
-

Fagyott csapadék a földön

- 20. *iljanne* 'vékony hóréteg jégfelületen'
- 21. *hanki* 'egyenletes, sízésre is alkalmas hófelület'
- 22. *huurre* 'zúzmara'
- 23. *härmä* 'dér, zúzmara'
- 24. *kinos* 'hótorlasz'
- 25. *kaljama* 'csúszós jégréteg'
- 26. *kuura* 'nagy szem zúzmara'
- 27. *nietos* 'vastag hórakás'
- 28. *nuoska* 'tapadós, kissé olvadó hó'
- 29. *polanne* 'összetömörödött, kissé megfagyott hó'
- 30. *tykky* 'nagyobb hótömb (különösen az ágakra fagyott hó)'
- 31. *viti* 'frissen esett fagyott hó'

Fagyott csapadék emberi beavatkozás után

- 32. *avanto* 'lék, nyílás a jégen'
- 33. *jotos* 'rényomok a hóban'
- 34. *latu* 'sínyom'
- 35. *rannio* 'réncsapás mély hóban'

II. KÓDTÍPUSOK A KOMMUNIKÁCIÓBAN

A kód szabályok rendszere, melynek segítségével a jeleknek egy bizonyos jelentés tulajdonítható.

A kódok egyik osztálya a *kommunikatív kódok* csoportja.

Jellemz jük:

1. Jelrendszerekr l van szó, nem egyedülálló jelekr l.
 2. Szintaktikailag kötöttek. Léteznek olyan szabályok, melyek meghatározzák a kiválasztás és a kombinálás módját.
-

3. A kódokat alkotó egységek referenciális jelentést hordozó jelek. A jelek használata ugyanakkor társadalmi megállapodáson alapul.

4. Alkalmasak arra, hogy a média eszközein továbbítsák ket.

A KOMMUNIKATÍV KÓDOK

I. digitális – analóg kódok

II. prezentáló – reprezentáló kódok

III. denotáló – konnotáló kódok

IV. szűk kör – széles kör kódok

I.

Digitálisnak tekintünk egy kódot vagy jelsorozatot, ha különálló, szegmentálható egységekből áll. Digitális pl. az emberi nyelv (ráadásul több szinten lehet szegmentálni: fonémák, morfémák szintjén) vagy pl. a programnyelvek.

Az **analóg** kód esetében a kód egészét egy egységként fogjuk föl, s nem tudjuk kisebb részekre bontani (mimika).

:-) o) :-(:-/ :-@ (:-&
^_^ _ °_°

Az ikonok jól tükrözik a keleti és nyugati kultúrák különbségeit, hiszen míg **nyugaton** a száj mutatja az érzelmeket (ezért elsősorban a száj sematikusán ábrázolt mozdulataival is mutatják be őket), **keleten** a szem a lélek és a hangulatok tükré.

Mutassa be az öröm analóg és digitális kódját!

Magyarázza meg a digitális és analógiás rendszerek segítségével, hogy miért gesztikulálnak az átlagosnál többet a nyelvtanárok!

II.

Azok a kódok **reprezentáló**ak, melyek bármely, befogadásukra alkalmas társadalmi kontextuson belül működhetnek (tipikusan a tömegkommunikáció kódja ilyen).

Szerepük a szövegalkotásban jelentős. A kommunikációelmélet minden szöveget üzenetnek tekint, mely az adott társadalmi kontextustól függetlenül létezik. Pl. az írásművek reprezentáló kódjai a központosítás, tipográfia, elrendezés.

A **prezentáló kódok** az interperszonális kommunikáció tipikus kódjai. Csak abban a társadalmi kontextusban adekvátak, mely közvetlen használati körükbe esik. Maga a kommunikátor teste hordozza ezeket.

Kifejezhet:

1. kapcsolatfeltáró jelentést
 2. társadalmi hovatartozást megnevező jelentést
 3. identitás jelentést
 4. expresszív (érzelmi) jelentést fejez ki
-

PREZENTÁLÓ KÓDOK

- viselkedési vagy tanult kódok: testmozdulatok, gesztusok
- kereskedelmi kódok: öltözködés
- genetikus kódok: magasság, hajszín, bőrszín

- milyen a viszony a beszélő és a hallgató között
 - társadalmi hovatartozást
 - identitásjelentést
 - alkalmas expresszív jelentés átadása
-

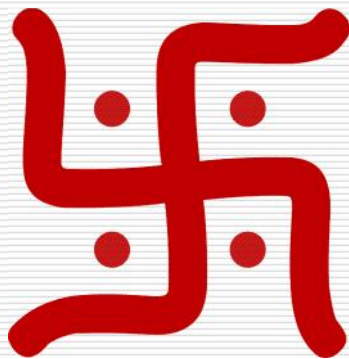
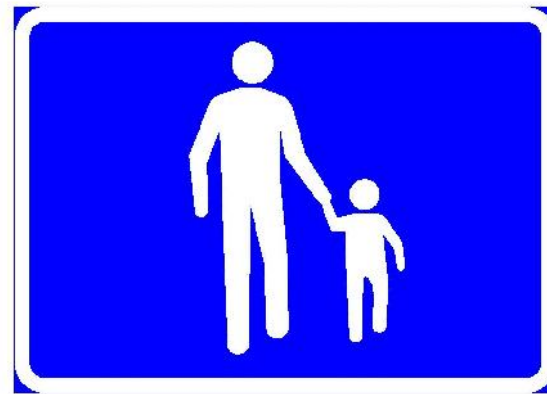

III.

A **denotáló kódok** a társadalom minden tagjára érvényes, általános jelentéssel (kognitív referenciával) bíró kódok. A jelentés mindenki számára ugyanaz (például matematikai kódok, közlekedési táblák jelentése).

A **konnotáló kód** ezzel szemben kultúra- vagy szubkultúra specifikus. Az adott kultúra értékrendjét tükrözheti, mint például az ideológiai kódok.

ÉRTELMEZZE AZ ALÁBBI KONNOTÁLÓ ÉS DENOTÁLÓ KÓDOKAT!

IV.

A **széles kör kód** közös társadalmi tapasztalaton alapul (egyszer , sokan megértik, sokan használják), pl. népszerű irodalom, a népszerű zene.

A **sz k kör kód**okat kevesebben használják, bonyolultabb, mint az el z , pl. tudományos szakirodalom, kortárs szépirodalom.

„A participációs felfogás egységes keretben vet számot a kommunikációs jelenségszférában tetten érhet mikrostruktúrákkal, amelyeket manapság leggyakrabban mint aktusokat (tranzaktust, interaktust vagy éppen beszédaktust) írnak le, másrészt azokkal a makrostruktúrákkal, amelyek a kommunikációt nem aktusként, hanem állapotként, a világ állapotaként mutatják fel.” **Horányi Özséb**

„Új dohányipari különadó bevezetését javasolja a kormány, az egészségre különösen káros dohánytípusokat szálanként négy forint adóteherrel sújtanak - közölte Lázár János Miniszterelnökséget vezető miniszter csütörtökön Budapesten.” **Blikk, 2015. 11. 02.**

„Van egy n . Gy löl. Árnyék, így hív. Például ezt mondja: Hát itt ólálkodol, árnyék? Máskor meg ezt: Kelkáposzta lesz, árnyék, ebédre, rendben? Olykor pedig így tréfál: El re vetem az árnyékom. Ez bizony én vagyok, rám vonatkozik.” Esterházy Péter: Egy n

„A deklaráció során nem hoztuk még létre a tömböt, egyel re csak a referenciának (memóriacímnek) foglaltunk helyet. A tömböt a Javában külön létre kell hozzuk a *new* operátorral.”

Tömbök kezd értékek beállítása Java programnyelven

Milyen típusú kódok?

hajsín
közlekedési táblák
mimika
öltözködés
tudományos szakirodalom

prezentáló
széles kör
analóg
prezentáló
sz k kör
